

Морару Діана Сергіївна
студентка 5 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету імені Івана Франка
науковий керівник: ст. викладач **Зосімович О. Ю.**

Походження та особливості мусульманської правової системи

Серед релігійних правових систем світу мусульманська правова система представляє особливий інтерес. Великою мірою це пов'язано з особливим статусом ісламу в житті мусульман, які виходять із того, що є не тільки релігією, але і способом життя в цілому. В даний час світова інтеграція, спільність економічних інтересів впливають на правове середовище мусульманських держав. Під впливом політичних, соціальних та інших факторів модернізація час від часу змінюється зворотними тенденціями. Фундаменталізм повертає актуальність нормам шаріату. Відроджуються шаріатські суди. Очевидно, що Західна цивілізація повинна усвідомлювати важливість цих процесів і враховувати їх. Тож вивчення мусульманського права, як самостійної правової системи, представляє не тільки історичний, загальнотеоретичний, а й практичний інтерес.

Метою статті є дослідження історії походження мусульманської правової системи та визначення основних особливостей мусульманського законодавства.

Мусульманське право – це невід'ємна частина ісламу. Адже його принципи та ідеї, якого б походження не були, все одно мають бути обґрунтовані Кораном – його прямою вказівкою або основним прикладом чи Сунною. Будучи складовою частиною ісламу, мусульманське право сприймалося і як система норм, і як досконала політико-правова доктрина. Його можна розглядати як специфічну правову систему, що існує в рамках ісламської релігії, має державний характер і більш ніж усі інші світові релігії, пов'язана з правом [4, с. 148].

Географія поширення мусульманського права велика. Традиційно воно присутнє у державах Арабського Сходу (Іран, Ірак, Йорданія, Туреччина, Кувейт і т.п.). Не менш традиційним воно є і для мусульманських общин Африки (Сомалі, Танзанія, Кенія та ін.), Малайзії, Індонезії та деяких інших країн. Вплив мусульманського права присутній у деяких балканських країнах і регіонах (наприклад, в Албанії, Косово), низці країн СНД (Азербайджані, Узбекистані, Туркменістані, Таджикистані ін.), суб'єктах Російської Федерації (Татарстані, Ічкерії, Інгушетії та ін.), а також серед мусульманського населенні України (кримських татар)[3, с. 122].

Ця правова система виникла і оформилась в рамках Арабського халіфату. Процес її розвитку був тісно пов'язаний з еволюцією арабської державності від невеликої патріархально-релігійної спільноти на початку VII ст. (за пророка Мухаммеда) до однієї з найбільших імперій VIII-X ст. за династії Омейядів та Аббасидів. Мухаммед адресував деякі правила поведінки від імені Аллаха віруючим мусульманинам. Після смерті Мухаммеда його нормотворчу діяльність продовжили найближчі сподвижники «праведні» халіфи Абу-Бекр, Омар, Осман і Алі.

VIII-IX ст. – період розквіту мусульманського права завдяки мусульманським правознавцям-суддям кадї. У IX ст. мусульманським вченим-богословом Аш-Шафїї сформульована правова доктрина «чотирьох коренів»

мусульманського права. Згідно цієї доктрини основними джерелами мусульманського права були визнані Коран, Сунна, іджма і кіяс [1, с.149].

Після падіння Арабського халіфату мусульманське право не тільки не втратило своє минуле значення, але й набуло ніби «друге життя» (подібно до римського права в середньовічній Європі) і стало діючим правом в цілому ряді середньовічних країн Азії та Африки, які прийняли іслам в тій чи іншій мірі (Єгипет, Індія, Османська імперія і т. д.). Воно виражало волю пануючої верхівки феодального теократичного суспільства та захищалося державою.

Лише із середини ХІХ починаються процеси «вестернізації» мусульманського права. Відбувається реформування правової системи Османської імперії, наслідком чого стало ухвалення Маджали (1869–1876) – закону із 1851 статті. У Маджалі було відображено норми торгового права і процесу, морського права тощо. Сімейне і спадкове право не було кодифіковано, оскільки дана сфера є особливо чутливою для мусульманського суспільства. Маджала діяла у Туреччині до 1920-х рр.

Мусульманська правова система як особлива сім'я релігійного права була виділена на початку ХХ ст. Основна відмінність норм мусульманського права в від релігійних правил поведінки – їх забезпеченість примусовою силою держави. Разом з тим, мусульманське право тісно взаємодіє з релігійними і моральними нормами, зі звичаями в єдиній системі соціально-нормативного регулювання, яка може бути названа мусульманським правом в широкому сенсі [2, с. 1].

У мусульманських країнах відбувається кодифікація права за західними зразками: турецькі – Сімейний кодекс (1917), ЦК (аналог – ЦК Швейцарії), іракський ЦК (1953), єгипетські – ЦК (1953), Закон про судоустрій (1955), ЦК Тунісу (1957). Однак не дивлячись на західні впливи і до сьогодні мусульманське право ще зберігає свої сильні позиції у сімейному, спадковому праві. З іншого боку спостерігається повернення до «витоків» мусульманського права та його пристосування до процесів інтеграції та глобалізації, що насамперед можна пов'язати із утворенням ісламських республік (Іран, спроби в Алжирі).

Для розкриття мусульманського праворозуміння потрібно розмежовувати поняття шаріат і фікс. Ще у VII ст. шаріат і фікс не виступали окремими юридичними одиницями. Проте в процесі розробки мусульманської правової системи вони набули різного значення. Так, за шаріатом закріпилося значення звернень людей до учень, що були божественними одкровеннями та були записані в Корані і Сунні. Фікс означав систему приписів та рішень на випадок відсутності їх в священних книгах. З часом саме фікс почав асоціюватися з мусульманською юриспруденцією, а шаріат, маючи в своєму термінологічному значенні «закон», виступає у вигляді всеохоплюючої системи соціального регулювання, яка увібрала в себе різні категорії норм, не тільки правових, але й релігійних, моральних, побутових [1, с. 151].

Мусульманські вчені-юристи виробили цілу серію нових правових доктрин і норм (фікс), що мали лише юридичну природу. З них найвідоміші і найавторитетніші в мусульманському світі Абу Ханіфа, який отримав титул «великого вчителя», Малік ібн Анас, Ахмед ібн Ханбаль.

Доктринальна розробка мусульманського права ученими-юристами не означала розриву з класичним ісламом, вираженим в Корані і Сунні. Навпаки такі нові норми і доктрини є істинними, такими, що йдуть від ортодоксального ісламу, якщо тільки вони не спотворені судовою практикою муфтіїв і муджахідів. Таким

чином, в шариаті сформувалися уявлення про те, що іслам дає нормативні орієнтири на всі випадки життя.

На перший план у мусульманському праві висувається не територіальний, а конфесійний принцип. Мусульманин, знаходячись в іншій країні, повинен дотримуватись шариату, зберігати вірність ісламу [4, с. 150].

Отже, мусульманське право є релігійним правом, оскільки воно засноване на мусульманській релігії. Не будучи складовою релігійної системи, воно виступає в ролі її основного елемента, бере участь у здійсненні її функцій, будучи посередником у тих самих суспільних відносинах, котрі одночасно регламентуються тотожними релігійними нормами. Мусульманське право можна охарактеризувати такими ознаками, як нерозривний взаємозв'язок права й ісламу; регулювання ісламським правом суспільних відносин тільки між мусульманами; ісламське право складається переважно з обов'язків людини і санкцій за їх порушення; архаїчний, казуальний і формальний характер права; несистематизований характер права; існування декількох течій і шкіл мусульманського права.

Список використаних джерел та літератури:

1. Лимар Т. Традиції мусульманського права в сучасному законодавстві країн арабського сходу / Т. Лимар // Українська орієнталістика. – 2006. – Вип. 1. – С. 148-154.
2. Сологуб О. Роль класичного мусульманського права у формуванні та функціонуванні правових систем сучасних держав мусульманського права / О. Сологуб // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – № 3ю – с. 1-4.
3. Сюкияйнен Р. Мусульманское право. Вопросы и теории практики. – М.: Наука, 1986. – 256 с.
4. Юсеф Н. Особливості правової культури країн Близького Сходу / Н. Юсеф // Політичний менеджмент. – 2009. – № 1(34). – С. 147-151.